

Waarom de bijbel Gods Woord is

‘Het christelijk geloof beroept zich, vanouds, voor zijn waarheid op het geopenbaarde karakter ervan. Einde van alle tegenspraak? Inderdaad, zo is het vaak voorgesteld, tot op de dag van vandaag toe. Ik herinner de kenners aan Barth en (bij ons) Noordmans. Openbaring kan niet getoetst worden, zeggen beiden, want daar is het openbaring voor; je kunt er alleen maar voor buigen. Dat is waar, maar wat ze overslaan is dat het mensen zijn die zeggen dat het openbaring is. God heeft altijd zijn woordvoerders, en dat zijn altijd mensen. En alles wat mensen zeggen mag je, nee, moet je toetsen. Ook en vooral als het mensen zijn die zeggen dat iets van god komt of van god moet.’ Citaat H.M. Kuitert

Kuitert betoogt in zijn boekje ‘Aan god doen’ dat alles wat wij over boven zeggen van beneden komt, ook als we zeggen dat het van boven komt. Er bestaan dus volgens hem geen geopenbaarde waarheden. Nu kan ik mij voorstellen dat deze uitspraak bij velen van jullie in het verkeerde keelgat schiet. De basis van ons geloof is immers dat God naar ons is toegekomen en dat Hij ons eerst heeft liefgehad. Hoe kun je dan beweren dat het christendom net als elke andere religie door mensen is bedacht en vormgegeven en dat openbaringen niet bestaan? Hoewel ik deze kritische kanttekeningen deel, denk ik toch dat Kuitert een punt heeft. Uiteindelijk waren ook de schrijvers, samenstellers, vertalers, overschrijvers en uitleggers van de bijbel allen mensen. De bijbel is dus van kaft tot kaft een menselijk boek. Tegelijk blijf ik de bijbel ook zien als het Woord van God. Maar wat bedoel ik dan wanneer ik zeg dat de bijbel Gods Woord is en dat God tot mij spreekt? Daarover gaat dit artikel.

Over de manier waarop de bijbelschrijvers door God beïnvloed zijn is al, zo lang als de bijbel bestaat, discussie geweest. Toch werd de inspiratieleer pas echt problematisch toen historisch-kritisch onderzoek aantoonde dat veel bijbelboeken niet door de vermelde auteur, maar door andere, anonieme auteurs waren geschreven of door latere redacteurs waren samengesteld. Het klassieke beeld dat er in de menselijke geschiedenis zo’n 50 mensen zijn geweest die op een speciale manier door God zijn geleid tot het schrijven van de bijbel klopt eenvoudigweg niet. Veel bijbelboeken ontleen hun gezag dus niet aan (de goddelijke geïnspireerdheid van) de auteur maar aan het feit dat ze door de traditie als gezaghebbend aan ons zijn doorgegeven. Over het gezag van de bijbel bestaan ruwweg drie opvattingen:

- De bijbel is niet het Woord van God maar een boek van mensen die daarin hun ervaringen met God hebben opgetekend. (H.M. Kuitert).
- De bijbel is alleen Gods Woord voorzover het mij in mijn hart aanspreekt. Pas wanneer God daarin tot mij spreekt, wordt het Gods Woord. (Karl Barth)
- De bijbel is het onfeilbare en volledige Woord van God en staat vol objectieve waarheden die historisch en natuurwetenschappelijk te bewijzen zijn.

Persoonlijk pleit ik voor een vierde opvatting, een combinatie van de drie boven genoemde, waarin zowel aan het menselijke als aan het goddelijke karakter van de bijbel recht wordt gedaan. Om deze visie verder uit te werken zal ik eerst wat dieper moeten ingaan op de hermeneutiek. In de jaren ’50 van de vorige eeuw schreef de theoloog Rudolf Bultman het artikel ‘Das Problem der Hermeneutiek’ waarin hij ingaat op de vraag hoe een tekst gelezen dient te worden. Bultman is van mening dat het bij het vaststellen van de betekenis van een tekst niet zozeer gaat om de verwantschap tussen de lezer en de auteur, maar om de verhouding van de lezer tot de zaak, de inhoud van de tekst. Het lezen van een tekst wordt volgens hem altijd geleid

door een reeds aanwezig ‘begrip vooraf’ (Vorverständnis) van de zaak waarover de tekst gaat. Wil er sprake zijn van werkelijke communicatie tussen de lezer en de tekst, dan moet de lezer al iets afweten van de zaak van de tekst. Tegelijk betekent ‘begrip vooraf’ ook dat men een tekst altijd met een bepaalde intentie leest. Zo benadert een geschiedkundige een medische tekst uit de 17e eeuw heel anders dan een arts. Volgens Bultman gaat het niet om de oorspronkelijke bedoeling van de auteur, of de oorspronkelijke betekenis voor de eerste lezers, maar om wat de tekst ons vandaag te zeggen heeft. Een tekst begrijpen is hem toepassen in je eigen leven. De filosoof Gadamer gaat hierop door en benadrukt dat men, om toegang te krijgen tot een tekst, moet meegaan met wat de tekst te zeggen heeft. Door het stellen van vragen aan de tekst en door antwoorden te geven waartoe de tekst ons brengt, zijn we als het ware met de tekst in gesprek. Omdat iedereen een tekst met zijn eigen vragen benadert, is het begrijpen van een tekst altijd een subjectief gebeuren. Elke uitleg heeft daarom onvermijdelijk een persoonlijk en tijdgebonden element in zich. De betekenis van een tekst, is altijd de betekenis *van* een tekst *voor* de lezer.

Maar hoe zit dat dan met de bijbel? Is de uitleg van de bijbel ook persoonlijk en tijdgebonden? Wat betekent het eigenlijk dat de bijbel Gods Woord is als de betekenis ervan voor iedereen anders is? De bijbel presenteert zich als het document van het spreken van God door Mozes en de profeten, door Jezus en de apostelen. Kenmerkend aan de bijbel is de drieslag Zender – boodschapper – aangesprokene, waarbij de boodschapper een relatie tot stand brengt tussen de Zender en de aangesprokene. In het OT brachten de profeten een relatie tot stand tussen God en het volk Israël door zich volledig te identificeren met hun Zender: ‘Hoor Israël, zo spreekt de HEER...’ In het NT probeerden de apostelen een relatie tot stand te brengen tussen hun toehoorders/lezers en Jezus door het verkondigen van het evangelie. Nu er geen apostelen of profeten meer zijn die functioneren tussen ons en God in is het de bijbel zélf die de rol van boodschapper heeft overgenomen.

In de bijbel als het Woord *van* God *door* mensen hebben we zowel te maken met het gezag van God als met het gezag van mensen. Deze twee zijn te onderscheiden, maar niet te scheiden. Het is niet zo dat bepaalde gedeelten van de bijbel Gods Woord zijn en andere gedeelten niet, omdat ze niet in ons wereldbeeld passen of niet met ons godsbeeld overeenkomen. In die zin ben ik het oneens met Barth dat een bijbelgedeelte pas Gods Woord wordt wanneer we dat persoonlijk zo ervaren. Gods Woord komt tot ons mét zijn tijd- en cultuurgebonden aspecten, óók als dat spanningen oproept (zoals de ethnische zuivering van het land Kanaän). Zowel het goddelijke als het menselijke gezag van de bijbel dienen serieus genomen te worden, hoewel er een duidelijk onderscheid is in de manier waarop. Het menselijke gezag van de bijbel mag bekritiseerd worden, zolang dat niet betekent dat het goddelijke gezag van de bijbel daardoor minder serieus wordt genomen. Wanneer ons wereldbeeld sterk veranderd ten opzichte van het bijbelse wereldbeeld dan hoeft het feit dat we de bijbel als Gods Woord erkennen niet te betekenen dat we tegenstrijdige wetenschappelijke theorieën bijvoorbeeld aan de kant schuiven. En als uit historisch onderzoek blijkt dat bij de uittocht uit Egypte niet twee miljoen maar slechts twintigduizend Israëlieten betrokken waren, dan hoeft dat nog niet te beteken dat God daar niet actief bij betrokken was. Kortom, wanneer we de drievoudige grondstructuur van de bijbel in het oog houden, kunnen we recht doen aan zowel het menselijke als het goddelijke karakter van de bijbel en kunnen we op een meer ontspannen manier omgaan met tegenstrijdigheden tussen bijbel en wetenschap.

De bijbel is van kافت tot kافت een menselijk boek, waarin mensen hun ervaringen met God hebben opgetekend, daarin heeft Kuitert gelijk. Maar de hermeneutiek van

Bultman en Gadamer leert ons dat, als we de bijbel recht willen doen, we ook moeten meegaan met haar claim dat ze openbaringen van God bevat. Wij kunnen niet nagaan of Mozes' claim, dat hij de tien geboden uit handen van God heeft gekregen, waar is. We kunnen deze claim na al die duizenden jaren alleen nog toetsen door naar de uitwerking van deze geboden te kijken en door ze toe te passen in ons eigen leven. Op die manier kunnen we gaan ervaren dat de bijbel inderdaad Gods Woord is. Barth heeft dus in zekere zin gelijk met zijn bewering dat de bijbel Gods Woord moet worden. De bewering van de evangelist Johannes: 'Jezus is de weg, de waarheid en het leven' kan alleen begrepen worden wanneer de hoorder ontdekt en gaat ervaren dat Jezus inderdaad de weg, de waarheid en het leven is. Deze uitspraak van Johannes is niet afstandelijk te begrijpen met het verstand, ze is niet simpelweg waar of onwaar, ze moet waarheid worden voor degene die ermee geconfronteerd wordt. Johannes doet een appèl op de lezer om te onderzoeken of zijn bewering waar is. Gods Woord vraagt om antwoord. Eigenlijk geldt dit voor de hele bijbel: schepping, zondeval, verlossing en de heilsgeschiedenis van het volk Israël, het zijn geen objectief waarneembare gebeurtenissen, maar het zijn gebeurtenissen die vragen om geloof. Willen we recht doen aan de teksten van de bijbel dan moeten we meegaan met de tekst, dan moeten we God tot ons laten spreken door de tekst tot ons te laten spreken. De theologie zal nooit kunnen aantonen dat de bijbel Gods Woord is, net zomin als de geschiedwetenschap kan aantonen dat Jezus de Messias was, ze kan het slechts als uitgangspunt nemen.

Ard Tamminga

Gebruikte bronnen:

De Schriften verstaan: wijsgerig-hermeneutisch en theologisch-hermeneutische teksten. 1995 dr. W. Stoker, dr. B. Vedder, dr. H.M. Vroom.

Geloof en wetenschap in bijbels perspectief: menselijke verantwoordelijkheid voor het aangezicht van God. 1992 prof. H.G. Geertsema.

(p.s. donderdag 3 juni organiseert de commissie Geloof en Wetenschap een discussie-avond over Paulus, waarin veel van de bovengenoemde vragen terug zullen komen.)